

FLISZÁR VILMOS–KREKÓ BÉLA–MENYHÉRT BÁLINT–SZENES MÁRK

A bankcsoportoknál lefolytatott 2009-es SREP-vizsgálatok főbb tapasztalatai

Az európai uniós tőkeemfelelési direktíva (CRD) előírja a hitelintézetek számára a gazdasági tőkeszámítás (ICAAP) elvégzését, illetve annak felügyeleti felülvizsgálatát (SREP), ami hazánkban először a tavalyi évben történt meg. A tanulmány a hazai tapasztalatokat foglalja össze, és az anonimitás biztosításával elemzi az intézmények, magyar nagybankok belső tőkeszámítását. Az intézmények többsége fejlett, a szabályozói tőkeszámítástól eltérő módszereket alkalmaz, amelyeknek a felügyeleti kezelése egyedi megközelítést igényel. A bankok között mutatkozó különbségek – elsősorban a módszertani igényesség és az alkalmazott konzervativizmus mértéke terén – meglehetősen nagyok, amit a szabályozó a közeljövőben következetes felügyeleti gyakorlattal és az intézményeknek nyújtott, jobb iránymutatással kíván csökkenteni.

1. BEVEZETŐ: A HAZAI ÉS NEMZETKÖZI GYAKORLAT BEMUTATÁSA

Ez a tanulmány a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete (továbbiakban felügyelet) által a magyar bankcsoportoknál lefolytatott első ICAAP–SREP-párbeszéd eredményeiről, tapasztalatairól és tanulságairól számol be. A vizsgált 9 pénzügyintézet mérlegfőösszeg alapján a magyar bankrendszerben 80%-ot meghaladó részarányt képvisel. A tapasztalatok részletes ismertetése előtt rövid összefoglalást adunk az ICAAP–SREP-párbeszéd lényegéről, érintve a téma nemzetközi vonatkozásait is.

1.1. *Mi az ICAAP és a SREP?*

A vonatkozó európai uniós direktívának (2006/48/EK), illetve a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvénynek megfelelően a bankoknak az 1. pillérbeli felügyeleti tőkekövetelmény-számításon kívül a 2. pillér keretében saját belső tőkeszámítást is kell végezniük. Ennek a célja az intézmények kockázatainak minél pontosabb felmérése mindennemű módszertani korlátozás, illetve magára a tőkefogalomra vonatkozó, kötelező előírás nélkül. Az 1. pillérről eltérően, mintegy a módszerválasztási szabadságért cserébe, az intézmények feladata annak bizonyítása, hogy az összes lényeges kockázatot figyelembe vette, továbbá a felügyelet meggyőzése a módszerek és számítások korrektségéről.

Az egyszerű, adott időpontra vonatkozó tőkeszámításon túl a bankoknak azt is demonstrálniuk kell, hogy folyamatosan képesek kockázataik értékelésére és ennek megfelelő tőke biztosítására. A 2. pillér tehát nem merül ki egy egyszerű tőkeszámításban: a bankok feladata dinamikus szemléletben, hosszú távra tervezve, a külső környezet esetleges negatív

hatásait figyelembe véve, az intézmény üzleti stratégiájával és kockázatkezelési rendszerével összhangban demonstrálni a megfelelő tőkeellátottságot. Ezt a bankok által szabadon megválasztott módszerekkel¹ történő folyamatot nevezzük ICAAP-nek.²

A vizsgált intézmények elképzeléseit értelemszerűen szabályozói kontrollnak kell alávetni. Ez történik meg a SREP-nek nevezett felügyeleti felülvizsgálat keretében, aminek az eredménye egy tőkeszámítás, amelyet a felügyelet elfogadott, továbbá egy átfogó értékelés a bank belső tőkeegyeleléséről. Utóbbi tartalmazza a tőkeszámítási módszerek, a kockázatkezelés, a belső irányítás, a stratégia, a stresszteszt, a számszerű tőkekövetelmény és tőketerv megítélését, s elsősorban a hiányosságok rögzítését helyezi előtérbe.

Az említett felülvizsgálat a bank és a felügyelet közötti párbeszédben, konzultációkban, vitákban valósul meg. Egyet nem értés esetén a felügyeletnek jogában áll különböző intézkedések révén – pl. többlettőke előírása, a hiányosságok megszüntetésének elrendelése – kikényszeríteni a megítélése szerint helyes megoldások alkalmazását.

A folyamatra több BIS-, illetve CEBS³-útmutató is készült, és jelenleg is számos nemzetközi iránymutatás áll fejlesztés alatt, illetve véglegesítés előtt. Minthogy a jogszabályok rendkívül tág keretek között szabályozzák a kérdéskört, a gyakorlat pedig végtelenül szerteágazó, az említett útmutatók hangsúlyozottan csak bizonyos felügyelési elvekre hivatkoznak (ún. „principle-based regulation”), és deklaráltan kerülnek mindenféle tételes előírást. Mindez nagyon tág teret biztosít a nemzeti szabályozásnak és a felügyeleti gyakorlatnak egyaránt.

A belső tőkeszámítás és a kapcsolódó felügyeleti párbeszéd évente történik meg. A párbeszédet a szabályozó hatóságok információkérése indítja, amelynek a tartalmát a legtöbb országban, így hazánkban is részletes előírás szabályozza.

1.2. Nemzetközi kitekintés

A felügyelt intézményeknek először a 2008-as évre vonatkozóan kellett saját belső tőkeszámítást végezniük, így az ezzel járó feladatok mind a bankok, mind a felügyelet számára rendkívül újszerűnek bizonyultak. Ugyan néhány nagy intézmény már korábban is végzett belső tőkeszámítást teljesítménymérési, tőkeallokálási célból, a helyzet még az európai bankcsoportok körében is ellentmondásos: a kifinomult, láthatóan több éves gyakorlaton alapuló megoldásokat alkalmazók mellett megtalálhatók a belső tőkeszámítás kérdését rendkívül egyszerűen módon – lényegében a szabályozói (1. pilléres) módszerek felhasználásával – „elintéző” pénzintézetek is.

Az esetek többségében összefüggés mutatkozik az intézmények nagysága és az alkalmazott belső tőkeszámítási módszerek fejlettsége között. Komolyabb tőkeszámítási technikákat („economic capital modelling”) gyakorlatilag csak nemzetközi bankcsoportok alkalmaznak; ezek számaránya a vizsgált intézményi kör néhány százalékára tehető. Általános európai

1 A PSZÁF vonatkozó módszertani útmutatója alapvetően csak elveket ír elő, konkrét módszereket pedig csak választási lehetőségként kínál fel.

2 Eredeti nyelven Internal Capital Adequacy Assessment Process (ICAAP). A SREP betűszó a Supervisory Review Process kifejezés rövidítése.

3 Bank for International Settlements (BIS) és Committee of European Banking Supervisors (CEBS)

tapasztalat, hogy az ICAAP-et a bankok legtöbbje még inkább „felügyeleti gyakorlatnak” tekintti, mintsem a saját üzleti gyakorlat során alkalmazandó, belső módszernek.⁴

A helyzet hasonlóan ellentmondásos és újszerű a szabályozó hatóságok számára is. A bankfelügyelet munkatársainak egyrészt a gyorsan fejlődő, speciális ismereteket igénylő szakterületek jelentenek kihívást. Ezzel párhuzamosan azonban a felügyeleteknek *intézményi szinten is* meg kell tanulniuk alkalmazkodni a módszertani szabadságra és a kvantitatív megközelítések dominanciájára épülő, szabályozói gyakorlathoz. Az említett feladat annyira szerteágazó és komplex, hogy arra az egyes nemzeti felügyeletek – emberi erőforrásaik, politikai tőkéjük és intézményi berendezkedésük függvényében – értelemszerűen nagyon különböző válaszokat adnak.

Az említett alkalmazkodáshoz az 1. pilléres fejlett módszerek validációi jó „előgyakorlatot” jelentettek, míg azonban ott a törvényi szinten rögzített minimumkövetelmények megfelelő eligazodási pontot jelentenek, a belső tőkeszámítás megítélése során csak a tudományos és módszertani ismeretek, illetve néhány nagyon általános felügyelési elv áll rendelkezésre. Nem kis mértékben a gazdasági tőkeszámítás fontosságának növekedése miatt hajtottak végre a befolyásosabb szabályozó intézmények (pl. Ausztriában és Németországban) jelentős létszámfejlesztést a legmagasabban kvalifikált munkakörökben, s tették meg a SREP-vizsgálatokat a prudenciális felügyeleti tevékenység egyik sarokkövének. A nemzeti felügyeletek többsége azonban jelentős feladatok előtt áll ezen a területen, amelyeknek a nagyságát jól szemlélteti az európai bankszövetség által többször hangoztatott aggodalom. Eszerint, ha a felügyelet nem biztosítanak kellő erőforrásokat a belső tőkeszámítás megfélelő felülvizsgálatához, akkor fennáll annak a veszélye, hogy a bankok megértése helyett a leegyszerűsítéseken alapuló felügyeleti diktátum fogja felváltani a kívánatos párbeszédet.

A leírtakkal összhangban teljesen magától értetődő, hogy az európai felügyeleti hatóságok kivétel nélkül másként kezelik a kis-, illetve nagyméretű pénzüzeteket. Előbbiek kezelését igyekeznek egyszerűsíteni és szabványosítani (pl. kérdőívek segítségével), az utóbbi körbe tartozó intézményekkel viszont óhatatlanul egyedileg kell „foglalkozni”.

Az egyes országok gyakorlatának összehasonlítása ugyanakkor a 2. pilléres tőkeszámítás céljaival kapcsolatban alapvető filozófiai ellentétekre is fényt derít. Az „angolszász” irányzat a tőkeképzést tekinti a legfontosabbnak, s igyekszik minél több tőkét „kiperéselni” a bankokból. Ennek érdekében törekszik számszerű normák és számítási módszerek előírására, és fenntartással kezel minden olyan elképzelést (pl. a diverzifikációs hatások figyelembevételét), amely a tőkekövetelmény csökkentéséhez vezet. Ezzel szemben a legtisztábban a németek által képviselt „kontinentális” irányzat a módszerekre és a kockázatkezelés színvonalára helyezi a hangsúlyt. A bankok saját tőkeszámításából indul ki, és amennyiben azokat korrektnek, a kockázatkezelést pedig rendszerben levőnek találja, akkor azt se bánja, ha a bank által kiszámított 2. pilléres tőkekövetelmény az 1. pilléresnél is alacsonyabb – a jogszabályi előírásból következően ez utóbbit amúgy is tartani kell.

A CEBS is foglalkozott a kérdéskörrel, de nem foglalt egyértelműen állást. Úgy tűnik, a közvetlen diktátum helyett inkább a felügyeleti college-ok keretében kialakuló vitáktól, illetve a nagyszámú útmutatótól remélik a filozófiai és módszerek fokozatos harmonizációját.

⁴ Még a belső tőkeszámítást egyébként teljesítménymérésre használó bankok körében is előfordul, hogy nem ezeket a módszereket alkalmazzák az ICAAP során.

Ebből az következik tehát, hogy az egyes nemzeti felügyeletek maguk döntenek el, hol helyezkednek el a két „ideáltípus” között.

A felügyeleti felülvizsgálat lebonyolításában az eddigiekhez képest valószínűleg jelentős változást fog hozni a tőkekövetelmény uniós direktívájának a jövő év elején érvénybe lépő változása, amely – a validációs kérelemhez hasonlóan – az ICAAP-ek esetében is a csoportszinten történő benyújtást rendeli el. Az érintett nemzeti felügyeletek képviselői ezzel összhangban college-ok keretében fogják a SREP-et lefolytatni, s közös dokumentumban rögzítik annak eredményét.

1.3. A PSZÁF által követett gyakorlat

A nagybankok esetében alkalmazott hazai felügyeleti gyakorlat az említett két megközelítés között nagyjából középen helyezkedik el. A felügyelet a bankok módszereit és számításait tekinti kiindulási alpnak, és ha azok a szakmai normáknak megfelelnek, nem bírálja felül a számított tőkeszükségletet. Ugyanakkor a három legfőbb, 1. pillérben szereplő kockázati típusra⁵ vonatkozóan az ideai felülvizsgálatok során meglehetősen szigorú korlátok voltak érvényben: a hitelkockázatok és a diverzifikációs hatások kapcsán csak igen korlátozottan (10% erejéig) érvényesülhetett a tőkekövetelménynek az eltérő módszerek alkalmazásából fakadó csökkenése, a piaci és működési kockázat esetében pedig a két pillér közül a magasabb tőkekövetelményt kellett a SREP során érvényesíteni.

Hasonlóan vegyes képet mutat az elvárt számítási módszertanok vizsgálata is. Egyrészt a szabad módszerválasztás – mint a belső tőkeszámítás alapelve – messzemenőig, minden kockázati típusra vonatkozóan érvényesül. Ezzel együtt azonban néhány származékos kockázat kapcsán (pl. devizakockázat, országkockázat) konkrét felügyeleti számítási módszert is előírtak.

Az ICAAP-SREP párbeszédék a vizsgált területek és módszerek természetéből fakadóan kevésbé formalizáltak, mint a hagyományos vizsgálatok, és sokkal inkább konzultatív jellegűek. Viszonylag magas a nem helyszíni elemek aránya, és nem különül el bennük élesen a helyszíni és nem helyszíni szakasz sem.

A helyszíni szakasz jelentős részét a bankok prezentációi teszik ki, amelyek meggyőző módon kísérlik meg bemutatni az alkalmazott módszereket és folyamatokat. Ezt követően jelentős elemző munka hárul a felügyelet munkatársaira, amely gyakran további konzultációkat tesz szükségessé a vizsgált intézményekkel. A párbeszéd eredményéről készített felügyeleti jelentés alapvetően az észlelt módszertani, illetve kockázatkezelési hiányosságokat tárja fel, és javaslatot tesz az intézmény gazdasági tőkeszükségletének mértékére. A jelentést a vizsgált intézmény megkapja véleményezésre, így mód nyílik arra, hogy az esetleges eltérő álláspontok közeledjenek egymáshoz. Ennek köszönhetően eddig minden esetben sikerült mindkét fél

5 A nemzetközi felügyeleti gyakorlat általában két csoportba sorolja a kockázatokat. Az 1. pillérben csupán a három legfőbb kockázati típusra vonatkozóan képeznek az intézmények tőkét: a hitelezési, a piaci és a működési kockázatra. A 2. pillérben ezzel szemben az intézményeknek minden lényeges kockázati forrást szükséges azonosítaniuk. Egy sor potenciális kockázati típust – mint pl. a koncentrációs, banki könyvi kamat, likviditási, üzleti, reputációs stb. kockázatot – nemzetközi szinten is nevesítenek a szabályozói hatóságok. Ezek esetében a bizonyítási kényszer az intézményekre hárul, vagyis azok esetleges figyelmen kívül hagyását megfelelően alá kell támasztaniuk.

számára elfogadható végső álláspontot kialakítani. A folyamat lezárásaként a felügyelet az intézménynek küldött vezetői levélben rendeli el, hogy a felülvizsgálat eredményeként mennyi pótlólagos tőkét kell az adott banknak tartania a következő felülvizsgálat idejéig a szabályozói minimumon felül. A pótlólagosan előírt tőke mennyiségét a szabályozói tőkekövetelményre hivatkozva írják elő, s annak százalékos arányában határozzák meg.

A felügyelet a nagybankokra vonatkozó ICAAP-dokumentációt első alkalommal 2008 közepére vonatkozóan kérte be, s a következő év elejére szándékozott egy deklaráltan nagyvonalú, kísérleti jellegű értékelést elvégezni.⁶ A dokumentumok feldolgozását azonban megakadályozta az időközben kialakuló válsághelyzet, aminek következtében a vizsgálatok a korábban tervezetthez képest jelentősen elhúzódtak. Ugyan a bankok terheinek csökkentése és a párhuzamosságok elkerülése érdekében a SREP-eket párhuzamosan ütemezték más vizsgálatokkal, azonban a feladat erőforrásigényét ez sem csökkentette számottevően. Utóbbival kapcsolatban a legfontosabb felismerés minden bizonnyal az, hogy az alaposág-nak és gondosságnak létezik egy olyan határa, ami alá – a jó szakmai hírnév, a minőség és a későbbi vizsgálatok veszélyeztetése nélkül – nem szabad menni.

Az első vizsgálat tavaly kora ősszel zárult le. Időközben további öt intézmény felülvizsgálatát végezte el a felügyelet, két esetben pedig küszöbön áll a vizsgálatok lezárása. 2010 májusára tehát sikerült az összes vizsgálandó pénzüintézet belső tőkeszámítási eljárását alaposan áttanulmányozni, így mód nyílik a tapasztalatok összefoglalására, illetve a közeljövő szempontjából fontos következtetések levonására.

2. A SREP-VIZSGÁLATOK EREDMÉNYEINEK ELEMZÉSE

2.1. *Kiindulási pont: szabályozói tőkemegfelelés*

A SREP-vizsgálatok eredményeinek bemutatásához az egyes bankok szabályozói tőkekövetelményéből és tőkemegfeleléséből indulunk ki. A tőkeszükséglet szempontjából három kategóriába sorolhatók az intézmények. A piacvezető tőkekövetelménye meghaladja az 500 milliárd forintot, a közepes méretű bankok csoportjában 100–200 milliárd Ft között alakul a tőkeszükséglet, a kisebb univerzális bankoknak pedig 100 milliárd forintnál kevesebb tőkét kell képezniük. Az intézmények tőkekövetelményének nagyságrendje arányban áll azok méretével, ám az eltérő kockázati profil miatt számottevő különbségek is mutatkoznak: a mérlegfőösszeg közel 6%-át kitevő átlagos szabályozói tőkeszükséglet az egyes intézményeket jellemző 3 és 8% közötti értékek alapján adódik.

A tőkemegfelelést illetően a bankok mérete nem bizonyul meghatározó tényezőnek. Számottevő eltérések az intézmények között ugyan e tekintetben is megfigyelhetők, azonban a különbségeket kevésbé kockázati, mint inkább üzletpolitikai megfontolások indokolják. A szabályozói minimumkövetelmény minden banknál teljesül, sőt a tőkemegfelelés az esetek többségében 10%-os szinten is könnyedén biztosított.

⁶ Az ICAAP-eket csoportszinten kell végrehajtani. Csoportszintű felügyeleti adatszolgáltatást csak félévente (az év közepére és a végére vonatkoztatva) küldenek be a bankok. Célzerű a SREP-ek határidejét is ezekhez igazítani. A beküldendő információk körét a vonatkozó felügyeleti útmutató ismerteti.

A bankok teljes tőkeszükségletének túlnyomó hányadát, átlagosan közel 90%-át a hitelkockázati tőkekövetelmény adja. A működési kockázat fedezése átlagosan a teljes tőkekövetelmény körülbelül egytizedét teszi ki, a piaci kockázatokra képzendő tőke súlya pedig majdhogynem elhanyagolható mértékű (2%). A kockázatok megoszlását tekintve ugyan tapasztalható némi eltérés az egyes bankok között, ám az említett arányok minden esetben jó közelítést adnak az egyes kockázatok sorrendjéről és hozzávetőleges súlyáról.

2.2. Gazdasági tőkeszámítás és felügyeleti felülvizsgálat

Az ICAAP, illetve a SREP eredményeképpen a 2. pillérben az intézmények tőkeszükséglete és tőkemegfelelése számottevően megváltozott. A SREP-tőkekövetelmény (egyetlen kivétellel) minden esetben meghaladja a vonatkozó szabályozói értéket, azaz pótlólagos tőkeelőírás történt. Ennek mértéke az esetek többségében az 1. pilléres tőkeszükséglet töredékére korlátozódott, azonban három intézmény esetében a 2010 folyamán tartandó tőke szintje jelentősen megemelkedett. A legnagyobb 2. pilléres többletet a szabályozói tőkekövetelmény 70%-ának pótlólagos előírása jelentette.

A pótlólagos tőkeképzések hatásait összegezve megállapítható, hogy a SREP eredményeképpen a hazai bankrendszer egészének tőkeszükséglete közel 17%-kal, 1600 milliárd forintot meghaladó szintre emelkedett. Mivel a vizsgált intézmények 1. pilléres tőkemegfelelése lényegesen a szabályozói minimum felett alakult, ennek hatása a bankok tényleges tőkeképzésében vélhetően nem azonnal és közvetlenül, hanem csak középtávon és áttételesen lesz tetten érhető.

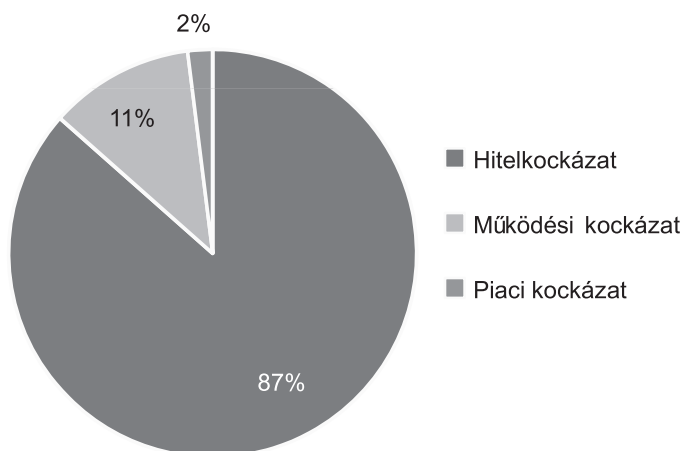
Mindezek okán a 2. pillérben a bankok tőkemegfelelése lényegesen más képet fest, mint az 1. pillérben. Mivel a legtöbb intézmény a szabályozói szavatoló tőkefogalmat használta a belső tőkeszámítási eljárás során is, a 2. pilléres tőkemegfelelés elsősorban a tőkekövetelmény változásának függvényében módosult. A szabályozói értéket meghaladó SREP-tőkekövetelmény így értelemszerűen a tőkemegfelelés romlását eredményezte a 2. pillérben. Ugyan továbbra is minden intézmény tőkeellátottsága megfelelő, ám a 2. pillérben inkább az egy számjegyű, 8–10% közötti arány tekinthető tipikusnak.

2.3. A tőkekövetelmény megoszlása kockázati típusok szerint

A tőkekövetelmény kockázati forrásait tekintve két számottevő változás tapasztalható a szabályozói pillérhez képest. Egyrészt kizárólag a 2. pillérben kezelt kockázatok fedezeteként jelentős mértékű – átlagosan a működési és piaci kockázatok együttes tőkekövetelményét is meghaladó – tőkeszükséglet keletkezett a bankoknál. Ugyan a hitelkockázat dominanciája továbbra is megmaradt, ám annak relatív túlsúlya csökkent: a gazdasági tőkeszámítás eredményeképp átlagosan a teljes tőkekövetelmény 13%-át már a 2. pilléres kockázatok fedezeteként képezték meg.

1. ábra

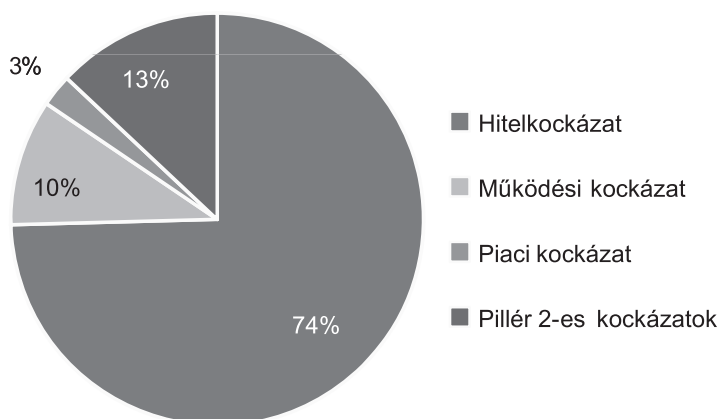
Szabályozói tőkekövetelmény átlagos megoszlása kockázattípusonként

Forrás: PSZÁF

2. ábra

SREP-tőkekövetelmény átlagos megoszlása kockázattípusonként

Forrás: PSZÁF

Másik jelentős változás az 1. pillérhez képest, hogy az egyes kockázati típusok részarányának sokkal jelentősebb változékonysága figyelhető meg a bankok között. A 2. ábrán feltüntetett részarányok egyaránt tartalmazzák például az 1. pillérben mellőzött kockázatokra 30%-ot meghaladó, illetve csak 6-7%-os részarányt elszámoló intézmények adatait. Még nagyobb kü-

lönbségek figyelhetők meg az egyes ICAAP-kockázatok relatív tökeigénye között: a 2. pilléres tőkepótlék bizonyos esetekben meglehetősen sok kockázati faktor eredőjeként áll elő, máskor pedig egyetlen tényezőn koncentrálódik. Ez a jelenség ugyan összhangban van előzetes várakozásainkkal, s magából a belső tőkeszámítási eljárás logikájából is következik, ám utal az egyenszilárdság hiányára is a banki eljárások minőségét és a konzervativizmus szintjét illetően.

3. A SZABÁLYOZÓI ÉS SREP-TŐKEKÖVETELMÉNY ELTÉRÉSÉNEK LEGFŐBB OKAI

A következőkben azon tényezők hatását ismertetjük röviden, amelyek a gazdasági tőkeszámítás kapcsán a legnagyobb mértékben felelősek a szabályozói tőkehelyzet megváltozásáért. A két tőkeszámítási pillér közötti eltérések indokaként alapvetően az eltérő módszertani megközelítés, a vizsgálandó kockázatok eltérő köre, illetve a felügyeleti felülvizsgálat keretében előírt pótlólagos tökeigény jelölhető meg.

3.1. Az 1. pillértől eltérő módszerek használata

A kockázati tőkekövetelmény meghatározása során valamilyen módon a vizsgált intézmények mindegyike élt a 2. pilléres tőkeszámítási eljárások biztosította módszertani szabadsággal, s többségében a szabályozói módszerektől eltérő megközelítéssel számszerűsítették a fő kockázatok tőkeszükségletét. Nem kevés olyan esettel is találkoztunk, amikor ugyan az 1. pilléres megközelítéssel dolgoztak az ICAAP keretében is, ám csak némi módosítást követően (pl. magasabb konfidenciaszint alkalmazása).

A legfontosabb kockázati típus, a hitelkockázat esetében egyetlen bank alkalmazta az 1. pilléres sztenderd módszertant. Az összes többi intézmény valamilyen fejlett, belső minősítésen alapuló módszerrel határozta meg a gazdasági tőke szintjét. Ez némely esetben a jogszabályban rögzített IRB-modell – az ún. bázeli tőkefüggvény – volt, ám tipikusan valamilyen szofisztikált eszközérték- (pl. többfaktoros Merton-modell) vagy portfóliószemléletű modell (pl. CreditRisk+) segítségével számszerűsítették a bankok hitelezési kockázatát. Az említett tőkeszámítási módszerek meglehetősen komplex rendszereknek tekinthetők; megbízható alkalmazásuk megköveteli a minősítő rendszerek, a kockázati paraméterbecslés, a modellszifikáció és -kalibráció együttes megfelelését. Ebben a tekintetben a felügyelet számottevő hiányosságokat tapasztalt a bankok többségénél, s jelentős előrelépéseket vár el a következő évi felülvizsgálatokig. A belső módszerekkel számított tőkekövetelmény mindamelllett az esetek többségében a szabályozói érték körüli viszonylag szűk sávban mozog.

A működési kockázat esetében hazánkban jelenleg két intézmény rendelkezik engedélyezett, veszteségeloszlás-alapú, fejlett mérési módszerrel (AMA), amelyet a 2. pillérben is alkalmaznak. További két bank viszonylag megbízható, validálatlan belső modell segítségével számítja a tőkét, míg a többi pénzügyintézet mindkét pillérben szabályozói – lényegében üzleti eredményen alapuló tőkeképzést előíró – módszereket használ. A fejlett módszert alkalmazó bankok esetében gyakori, hogy bizonyos csoportszintű irányelvek alapján (pl. magasabb elvárt konfidenciaszint) egyazon módszertan alkalmazása esetén is módosítják vagy átskálázzák az 1. pilléres tőkeszámot, így a 2. pilléres megközelítések az esetek többségében a tőkeszükséglet növekedéséhez vezettek.

A piaci kockázatokra a sztenderd szabályozói módszertől különböző módszertan alkalmazása jellemző. Ez kivétel nélkül valamilyen kockázattérték-alapú (Value at Risk – VaR) modellre épül, amely parametrikus vagy historikus módon határozza meg a potenciális legmagasabb veszteséget egy adott valószínűségi szint mellett. A piaci kockázat tőkekövetelményét illetően nagy változékonyság tapasztalható a bankok között. Egyaránt akad példa az 1. pilléres tőkekövetelmény ötszörösének, illetve egyötödének a megképzésére is.

3.2. A 2. pilléres kockázatok figyelembevétele

A kétféle tőkekövetelmény eltérésének másik forrása, hogy az intézményeknek az 1. pillérben nem kezelt kockázatok hatásait is mérlegelniük kell. A belső tőkeszámítási eljárás során az intézményeknek az összes lényegesnek ítélt kockázataikat kezelniük kell. Kiemelt jelentőségük miatt a felügyelet ugyanakkor egy sor kockázati típust nevesít, amelyek esetében áthelyezi a „bizonyítási kényszert” az intézményekhez. A 2. pilléres materiális kockázatokra vonatkozóan kötelező tőkeképzést nem írtak elő, így a felügyeletnek módjában áll elfogadni a kockázatnak a megfelelő üzleti folyamatok révén megvalósuló kezelését is.

A 3. ábra a nevesített kockázatok körére vonatkozóan szemlélteti azt, milyen arányban ítélték azokat relevánsnak a vizsgált intézmények 2009-ben. Az összes bank kizárólag a banki könyvi kamatláb-kockázatot és a likviditási kockázatot tekintette materiálisnak: előbbi tőkeképzéssel, utóbbit tipikusan az üzleti folyamatok megfelelő szabályozásával fedezték. Többségében relevánsnak bizonyult a stratégiai, koncentrációs, elszámolási, reputációs és reziduális kockázat, míg az országgkockázat az országlimitek miatt túlnyomórészt immateriálisnak adódott. Mivel a hazai bankok értékpapírosítási tevékenységet nem végeznek, ebből eddig nem keletkezett kockázati kitétség.

3. ábra

Kockázatok kezelése az ICAAP keretében

A banki kockázatok vizsgálata mellett a 2. pilléres tőkeszámítási eljárás részét képezi a külső kockázati tényezők számbavétele is. Ezek közül a tőkekövetelményt illetően, a módszertani szempontból is a stressztesztek bizonyulnak a legérdekesebbnek. Segítségükkel ugyanis jobban körüljárható az intézmény kockázati tőkeszükségletének megfelelő mértéke, és pontosabban felmérhető annak érzékenysége a kedvezőtlen környezeti változásokra. Az alkalmazott módszerek szofisztikáltságát és átgondoltságát illetően kifejezetten nagy eltérések figyelhetők meg a bankok között, ami nem kis mértékben arra vezethető vissza, hogy ezen a területen nem igazán léteznek a gyakorlatba könnyen átültethető tudományos módszerek, felügyeleti benchmarkok, illetve nemzetközi útmutatók. A megközelítések szerteágazó voltát és minőségbeli különbségeit mutatja, hogy a felügyelet néhány intézmény esetében olyan jelentős hiányosságokat állapított meg, hogy ezen az alapon a SREP keretében jelentős pótlólagos tőkeképzést irányzott elő. A stressztesztek mindamelllett az intézmények tőkekövetelményét általában nem befolyásolták, inkább csak a kockázatok jobb felméréséhez, a megfontoltabb tőke tervezéshez szolgáltatott pótlólagos információt.

3.3. Az ún. „kockázatos portfóliók” tőkekövetelménye

A PSZÁF módszertani útmutatójában foglaltak szerint a SREP része a felügyelet által különösen kockázatosnak minősített kitétségekre vonatkozó többlettőke-előírásoknak való megfelelés ellenőrzése is.⁷

A bankok minden esetben tételesen bemutatták a felügyeletnek a kiemelten kockázatosnak tekintett portfóliókat, illetve az azokra képzett addicionális tőkekövetelményt. Jóllehet, a szóban forgó kockázatok jelentős részét a hitelkockázaton, az országgkockázaton és a piaci kockázaton belül kezelték, a kockázatos portfóliók tőkekövetelménye számos banknál önálló kockázati típusként jelent meg az ICAAP keretében.

Általános tapasztalat ugyanakkor, hogy a kockázatosnak ítélt portfóliók méretüknél fogva nem jelentenek jelentős kockázatot az intézmények számára. A legnagyobb, ezen a jogcímen pótlólagosan megállapított tőkeigény 1,1 milliárd forint volt, azonban ez az összeg még a hitelkockázati tőkekövetelmény 1%-át sem érte el.

3.4. Az ICAAP-tőkeigény felügyeleti felülbírálata

A felügyelet a felülvizsgálat folyamán ítéletet alkot mind az alkalmazott kockázatkezelési módszer megfelelőségéről, mind pedig a számított tőkeszükséglet elégségességéről. Az említett két prudenciális szempont ugyan összefügg, ám bizonyos szempontból függetlenek is egymástól. Amennyiben a felügyelet a belső tőkemegfelelési folyamat bármelyik említett aspektusát súlyosan kifogásolhatónak találja, úgy a SREP keretében nem fogadja el az ICAAP-ben az intézmény által meghatározott tőkeszükségletet. Ilyen esetben rövid távon az érintett kockázati típusra vonatkozóan pótlólagos tőkeszükséglet előírása tűnik a legin-

⁷ A nagybanki SREP-vizsgálatok szempontjából releváns, vizsgálandó területek a következők voltak: a hitelezési feltételek fellazulása a lakossági szegmensben, japán jen alapú finanszírozás, hitelyújtás hazánknál rosszabb szuverén hitelminősítéssel rendelkező ország rezidensei számára, illetve devizaárfolyam-kockázat tőkekövetelményének számítása volatilis piaci környezetben.

kább célravezetőnek. Ezt a tavalyi felülvizsgálatok során a felügyelet számos alkalommal a gyakorlatban is érvényesítette.

Az esetek többségében a felügyeleti korrekció mértéke nem bizonyult túlságosan magasnak: a SREP-tőkekövetelmény átlagosan csupán kb. 4%-kal haladja meg a bankok által meghatározott ICAAP-tőkekövetelményt. Ennek oka részben abban keresendő, hogy az intézmények egy jelentős része – már csak leányvállalati státuszából eredően is – a nemzetközi szakirodalomban, illetve az üzleti és szabályozói gyakorlatban elfogadott „best practice”-ként ismert módszertanok többségét átvette, és azokat megfelelően széles kockázati körre kiterjedően, körültekintően alkalmazza. Másodsorban a belső tőkeszámítás keretében számtalan ésszerű és következetesen megvalósítható kockázatomérési mód megengedett; ezek megítélésében – bizonyos módszertani és ésszerűségi megfontolásokon túl – a felügyelet a korábbiakban nem rendelkezett egyértelmű viszonyítási ponttal. Harmadsorban a jelenlegi üzleti és gazdasági környezet az intézményeket eleve rákényszeríti a kockázattudatosságra, így érdekeik nagyrészt egybevágnak a szabályozói célokkal.

Bizonyos esetekben mindamellett a felügyelet feltétlen szükségét érezte pótlólagos tőkeigény érvényesítésének. Ennek legszembetűnőbb példája annak az intézménynek az esete, amelynél a SREP-tőkekövetelmény közel kétszerese az ICAAP keretében számszerűsítettnek. Ebben az esetben alapvetően bizonyos kitétségek kezelésének módja, a működési kockázati modell nem kellő konzervativizmusa, illetve a stressztesztek következetlenségei miatt került sor a tőkeszükséglet utólagos emelésére. Ez részben az első pilléres kockázatok kapcsán a bevezetőben említett SREP-korlátok érvényesítése, részben pedig pótlólagos stressz-tőkekövetelmény előírása révén történt. Más esetben az ingatlanbefektetések és egyéb részesedések kockázatának nem kielégítő figyelembevétele miatt, illetve általános prudenciális és piaci megfontolásokra hivatkozva nem járult hozzá a felügyelet a 2. pilléres tőkekövetelmény csökkenéséhez. A szabályozói szempontok érvényesítése 10-50 milliárdos tőkeszükséglet-többletet eredményezett az érintett bankok esetében.

4. TAPASZTALATOK ÉS JÖVŐBENI TEENDŐK

4.1. Általános tapasztalatok

A felügyeleti felülvizsgálatok általános tapasztalatai nagyrészt egybeesnek a bevezetőben említett, nemzetközi tapasztalatokkal.

- Jelentős különbségek mutatkoznak a bankok módszertani igényességében. Az általános helyzet nem tekinthető rossznak, de léteznek lényegében a szabályozói megközelítést alkalmazó pénzüzetek is. Amíg ez teljesen elfogadható mondjuk egy szövetkezeti hitelintézet vagy egy kisebb bank esetén, egy nagyobb banktól elvárható a kockázati kitétség pontosabb felmérése. A felügyelet a jövőben még erőteljesebben érvényesíteni kívánja ezt a szempontot.
- Érezhető különbség mutatkozik a bankok „tőkeétvágában”. Amíg egyes intézmények szemmel láthatóan a tőkeigény minimalizálására törekednek, addig mások magasabb megbízhatósági szint (megcélzott minősítés) megválasztásával, fejlett mo-

dellek alkalmazásával, különféle konzervatív megoldásokkal az 1. pilléres értéknél lényegesen magasabb tőkekövetelményt számszerűsítene. A következő felülvizsgálatok során a felügyelet biztosítani kívánja a felülvizsgálatok viszonylagos homogenitását ebben a vonatkozásban is.

- Az intézmények egy részénél az alkalmazott módszertanok még eléggé képlékeny, alakuló állapotban vannak. Ez különösen vonatkozik olyan területekre, mint a stressztesztelés, tőketervezés, belső irányítás. Ezen túl a már kialakult módszertanral rendelkező bankok is terveznek további fejlesztéseket, így a módszertani kérdések megismerése még egy ideig jelentős szerepet fog játszani a SREP-felülvizsgálatok során.
- Nemzetközileg aktív bankok esetén erős tendencia érvényesül az ICAAP módszertanának központosítására, az anyaintézmény domináns szerepének további erősödésére. Ennek következtében több hazai bank kénytelen volt saját fejlesztésű módszertanát feláldozni a csoportegység oltárán, ami nem mindig jelentett minőségi javulást. Ezzel összefügg a felügyelet azon megfigyelése, amely szerint a központi módszertanok sok esetben még „nem csurogtak le” igazán helyi szintre, alkalmazóik nem igazán ismerik, s gyakran mintegy „fekete dobozként” használják azokat.
- Az ICAAP manapság még sajnos inkább csak a felügyelet számára készülő számítás, mint üzleti célokra alkalmazott, belső megközelítés. A belső használat többnyire a felső vezetők tájékoztatásában merül ki, ám a tőketervezés során már gyakran figyelembe veszik annak eredményét. Érdekes módon még a belső teljesítménymérést alkalmazó bankok sem a 2. pilléres számításnak megfelelően allokálják a tőkét, hanem a szabályozói pillért veszik alapul.
- Általános tapasztalat, hogy az egyes bankok nem ismerik behatóan sem a felügyelet elvárásait, sem pedig versenytársaik kockázatkezelési megoldásait. Ez különösen a 2. pilléres kockázat kezelése kapcsán, a választott megoldások különbözőségének a fényében vált nyilvánvalóvá. Az ICAAP „meghonosodása” és a magas színvonalú, következetes felügyeleti gyakorlat a jövőben minden bizonnyal enyhíti a sok területen (pl. a stresszteszték terén) mutatkozó tanácstalanságot, ám feltétlen szükségesnek látszik a bankok jobb felügyeleti tájékoztatása a példamutatónak ítélt megoldásokról.
- A bankok közötti színvonalbeli különbségek jellemzésére a felügyelet munkatársai készítettek egy nem publikus minősítést, amely a módszertan színvonala, a kivitelezés igényessége és az eredmények konzervativizmusa alapján értékeli a bankokat. Ez a besorolás is igazolta a korábban már említett, általános hatósági véleményt: meglehetősen nagy különbségek mutatkoznak az intézmények megítélésében. A felügyelet megfontolja, milyen módon lenne célszerű megosztani értékelését a vizsgálat intézményekkel.

A fentiekben leírtak miatt a különböző bankok számainak összehasonlítása révén nem könnyen vonhatunk le mélyreható következtetéseket azok kockázati profiljára vonatkozóan. A felügyelet álláspontja szerint a következő felülvizsgálatok során már sokkal jobban biztosítható a SREP-felülvizsgálatok egyenszilárdsága, így részben semlegesíthető a divergens banki megközelítések hatása a tőkekövetelményre.

Hangsúlyozandó, hogy a rendelkezésre álló felügyeleti erőforrások miatt a 2009-es vizsgálatok csak a szűkebb értelemben vett tőkeszámítás értékelését tették lehetővé, s a kva-

litatív szempontok (belső irányítás, kockázatkezelés színvonala stb.) vizsgálata ezúttal a megérdemeltnél kisebb súlyt kapott. A jövőben nagyobb figyelmet fogunk szentelni a tőkefogalom, az elfogadható tőkeelemek, a kockázatfajták és tőkeelemek egymáshoz rendelése, valamint a tőkeértékvesztés együttes figyelembevétele kérdéseinek is. Mivel az ICAAP keretében általában a bankok sem az elvárható alapossággal foglalkoztak ezzel a kérdéskörrel, ez ismét csak kettős alkalmazkodást követel.

Ami a szabályozási kérdéseket illeti, a jelenlegi felügyeleti előírások néhány ponton kifejezetten érzékenyen érintették a bankok belső tőkeszámítását. Ilyenek például:

- A hitelkockázati, illetve egyéb első pilléres kockázatok tőkekövetelmény-csökkenésének maximum 10, illetve 0 százalékos elismertethetőségi korlátja a SREP-ben. Ez vélelmezhetően kevés ösztönzést biztosít a szabályozóinál esetleg alacsonyabb tőkekövetelményt eredményező, fejlett módszerek alkalmazására, illetve a 2. pilléres kockázatok teljes körű és megfelelően prudens figyelembevételére. Ezen túl a bankokkal alapvetően közgazdasági kérdések kapcsán folytatott felügyeleti „párbeszédbe” is némileg idegen elemként épülnek be.
- A már említett módszertani útmutatóban kötelezően előírt, illetve sugalmazott (ám meglehetősen egyszerű) módszerek kapcsán az a felügyelet tapasztalata, hogy egyes bankok a szóban forgó módszerek alkalmazásával felmentve érzik magukat az adott kockázat (pl. devizakockázat vagy országgkockázat) tőkekövetelményének szofisztikáltabb módszerekkel történő számszerűsítése alól.
- Az ún. kockázatos portfólióknak a SREP-en belüli kezelésével egy szabályozási elem került be a párbeszédbe, ami egyoldalú előírás a bankok részére, felülvizsgálata pedig egyértelműen compliance-vizsgálattá válik.

Az ilyen és ezzel összefüggő szabályozási kérdéseket a felügyelet a közeljövőben a felügyeleti területek és vezetői testületek részvételével meg fogja vitatni, és remélhetőleg konszenzusos szakmai álláspontot alakít ki. Ez néhány ponton minden bizonnyal a jelenleg érvényes ICAAP–SREP-szabályozás módosulásával is jár majd.

4.2. A párbeszédben rejlő lehetőségek a közeljövőben

Az ICAAP-SREP párbeszéd kiváló lehetőséget nyújthat a felügyelet számára a bankok tökehelyzetének és kockázatkezelésének rendszeres felülvizsgálatára, illetve annak az intézményekkel történő megvitatására. Ennek sikere nem kis mértékben attól függ, sikerül-e az ICAAP-et és a SREP-et a felügyelési gyakorlat egyik központi elemévé tenni. Erősödik ugyanis az a felismerés, hogy a SREP-felülvizsgálatok, a validációk és a „hagyományos” felügyeleti vizsgálatok sok közös pontot tartalmaznak, és a különféle tapasztalatok integrálása nagyban hozzájárulhat az intézmények kockázatainak jobb feltérképezéséhez.

Jelentős előnyökkel járna továbbá, ha a bankokat sikerülne az elvárt gondosság és módszertani igényesség útjára irányítani. E célból a felügyelet a legjobb megoldásnak a vizsgálat során szerzett tapasztalatok rendszeres nyilvánosságra hozatalát tekinti. Szintén fontosnak ítéljük a mérvadónak tekintett „best practice” megoldások ismertetését és konzultatív meg-

vitatását a felügyelt intézményekkel, ami az információcserét és a prudenciális szempontoknak való jobb megfelelést szolgálná az egyes kockázati típusok kezelésében. E törekvéseink megvalósulásáig is bízunk abban, hogy írásunk a szabályozói elvárások jobb kommunikációját szolgálja.

IRODALOMJEGYZÉK

- CEBS [2005]: The Application of the Supervisory Review Process under Pillar 2. Consultation Paper CP03, Revised. [http://www.c-eps.org/Publications/Consultation-Papers/All-consultations/CP01-CP10/CP03-\(1\).aspx](http://www.c-eps.org/Publications/Consultation-Papers/All-consultations/CP01-CP10/CP03-(1).aspx)
- PSZÁF [2009]: A tőke megfelelés belső értékelési folyamata (ICAAP) – útmutató a felügyelt intézmények részére. http://www.pszaf.hu/bal_menu/eu/eu_szakbizottsagok/cebs/cebs_tajekoztatok/pszafhu_bazelII_20070313_2.html?query=A%20t%C5%91kemekfelel%C3%A9s%20bels%C5%91%20%C3%A9rt%C3%A9kel%C3%A9si%20folyamata
- PSZÁF [2010]: A felügyeleti felülvizsgálati folyamat (SRP) – Módszertani útmutató. http://www.pszaf.hu/data/cms355053/SREP_folyamat_kulsomod_honlapra__2009_11_02.pdf